

🔥 ความเป็นไปในโลกทุกวันนี้ มีข้อน่าห่วงใยมากขึ้นทุกที ที่นับว่าสำคัญได้แก่ ภัยพิบัติทางธรรมชาติซึ่งมีความรุนแรงและเกิดบ่อยครั้งมากขึ้น อันมีสาเหตุมาจากการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศ ทำให้เกิดสภาวะโลกร้อนเพิ่มขึ้น จนถึงขั้นเรียกกันว่า “โลกเดือด” สร้างความสูญเสียอย่างมากมายมหาศาลเกินกว่าจะประมาณได้ ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนเราหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นภัยต่อ “ความมั่นคงของมนุษย์” (Human Security) อย่างน่าวิตกกังวลยิ่ง แม้ทั่วโลกเริ่มตระหนักรู้มาระยะหนึ่งแล้ว และมีความพยายามหาทางแก้ไขอย่างมุ่งมั่นจริงจังร่วมกัน แต่ผลที่คาดหวังยังไม่ปรากฏชัดเจนเท่าใดนัก คุณภาพชีวิตของประชากรโลกโดยรวมยังอยู่ในทิศทางที่เสื่อมถอยลงเรื่อย ๆ

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งกำลังก่อผลกระทบรุนแรงไม่แพ้กันคือความขัดแย้งระหว่างประเทศ ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในหลายภูมิภาคของโลกไปนี้ มีการสู้รบกันอย่างไม่มีวันเว้นว้างทั้งในรูปของสงครามตามแบบและการก่อการร้าย ไม่เพียงเฉพาะคู่กรณีที่เปิดเผยตัวตนชัดเจนเท่านั้น มักจะมีพันธมิตรของแต่ละฝ่ายให้การสนับสนุนอยู่ด้วย ทั้งทางลับและเปิดเผย ทำให้สงครามยืดเยื้อยากที่จะจบลงด้วยการเจรจาในเร็ววัน ในความเป็นจริงแล้วมันคือสงครามตัวแทนระหว่างชาติมหาอำนาจที่ต้องการมีอิทธิพลในการกำหนดระเบียบโลกเพื่อผลประโยชน์ของชาติตนเป็นเป้าหมายสำคัญนั่นเอง

หลังการสิ้นสุดของยุคสงครามเย็นระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ.๑๙๙๑ สหรัฐอเมริกาเป็นเพียงมหาอำนาจเดียวก็ว่าได้

ที่ควบคุมความเป็นไปในโลก ผ่านองค์การต่าง ๆ ที่ตนผลักดันให้ตั้งขึ้นมา หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าการลงทุนระหว่างประเทศของชาติตน อาทิ ธนาคารโลก (WB:World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF:International Monetary Fund) และองค์การการค้าโลก (WTO:World Trade Organization) ซึ่งโดยภาพรวมแล้ว ประเทศส่วนใหญ่ไม่ได้รับผลดีเท่าใดนัก มันคือกลไกในการสร้างผลประโยชน์ให้แก่ชาติที่พลังอำนาจเหนือกว่า โดยเฉพาะทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงเกิดสภาพ “รวยกระจุก จนกระจาย” ทั่วโลก

แต่ในปัจจุบัน สาธารณรัฐประชาชนจีน ภายใต้การนำสมัยที่ ๓ ของประธานาธิบดี สี จิ้นผิง กำลังมีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ อย่างก้าวกระโดด ย้อนหลังไปราวสี่สิบปีเศษจีนเป็นประเทศที่ล่าบากยากจนมาก ขาดแคลนอาหารและปัจจัยพื้นฐานสารพัดเรื่อง คุณภาพชีวิตของประชากรส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ แต่ด้วยการมีผู้นำที่ดีมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งมั่นจริงจังในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ เริ่มจากยุคของท่านผู้นำ เด็ง เสี่ยวผิง ผู้จัดทำยุทธศาสตร์สี่ทันสมัยเพื่อพัฒนาด้านการเกษตร อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และการป้องกันประเทศ จนสามารถนำประเทศเข้าเป็นสมาชิก WTO ในปี ค.ศ.๒๐๐๐ ส่งผลให้จีนกลายเป็นอีกมหาอำนาจหนึ่งที่มีความยิ่งใหญ่ไม่แพ้รองชาติอื่นใด มีบทบาทสำคัญในการสร้างระเบียบโลกใหม่ขึ้น โดยเฉพาะในด้านการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ และการสร้างความร่วมมือกับชาติพันธมิตรจำนวนมาก ผ่านอภิมหาโครงการ “ความริเริ่มแถบและเส้นทาง” หรือ BRI (Belt and Road Initiative)

การก้าวขึ้นมาเป็นอีกมหาอำนาจหนึ่งของจีน สร้างความกังวลและรุ่มร้อนใจให้อเมริกาเป็นอย่างมาก พยายามหาทางปิดล้อมเพื่อสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีนด้วยวิธีการต่าง ๆ มากมาย อาทิ การทำสงครามทางการค้า และสงครามเทคโนโลยีกับจีน รวมทั้งการสร้างกลุ่มพันธมิตรขึ้นใหม่ เช่น Indo Pacific และ The Quad ทั้งยังให้การสนับสนุนได้หัวนอย่างเปิดเผย

ทั้ง ๆ ที่ยอมรับหลักการ “จีนเดียว” มาโดยตลอด นอกจากนั้นอเมริกา ก็พยายามเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในประชาคมอาเซียน ซึ่งมีบางชาติ เช่น ฟิลิปปินส์ในยุคผู้นำคนปัจจุบันเป็นพันธมิตรที่เหนียวแน่นมาก มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการทหารเพิ่มขึ้นหลายลักษณะ รวมทั้งเป็นชาติที่มีความขัดแย้งกับจีนเกี่ยวกับการอ้างกรรมสิทธิ์ในทะเลจีนใต้ ปรากฏการณ์เช่นนี้ ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองมหาอำนาจนี้ตกต่ำลง แม้จะมีความพยายามในการฟื้นฟูอยู่บ้างด้วยการริเริ่มของฝ่ายสหรัฐอเมริกา ก็ยังไม่ปรากฏผลชัดเจนนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการกระทำที่มีความย้อนแย้งของ ฝ่ายสหรัฐอเมริกา ซึ่งจีนเองก็ได้ใช้มาตรการเชิงก๊ววในการตอบโต้ แบบตาต่อตา ฟันต่อฟันเท่าใดนัก ทำเท่าที่เห็นว่าจำเป็น แคพอเพียงที่จะยืนยันความไม่ยอมสยบของตน พร้อมทั้งจะต่อสู้ทุกรูปแบบเมื่อถูกรุกรานก่อนรวมทั้งมุ่งมั่นสร้างความเข้มแข็งของประเทศตามแนวคิดและวิธีการของงานต่อไป

นอกจากจีนกับอเมริกาแล้วยังมีชาติอื่น ๆ อีกที่กำลังมีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ อย่างน่าติดตาม โดยเฉพาะทางด้านการเศรษฐกิจเทคโนโลยี และขีดความสามารถในการป้องกันประเทศ เช่น อินเดีย และโลกมุสลิม จนอาจเป็นอีกมหาอำนาจหนึ่งในอีกไม่ช้า จึงมีแนวโน้มว่าโลกในอนาคต จะมีมีเพียงหนึ่งหรือสองมหาอำนาจอีกต่อไป ซึ่งไม่รู้ว่าสหรัฐอเมริกาจะตื่นจากฝันตื่นหรือไม่ ความอยากเป็นมหาอำนาจเดียวในโลกกว่าจะรู้ตัวก็คงสายไปเสียแล้ว

ภาพแสดงการแบ่งพื้นที่ทางทะเลตามอนุสัญญากฎหมายทางทะเล (UNCLOS) ที่มา : BBC New ไทย, “‘ทิลเลอร์สัน’ ชี้สหรัฐฯ ควรห้ามจีนเข้าใช้เกาะเทียมที่ทะเลจีนใต้,” เข้าถึงเมื่อ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๖ (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.bbc.com/thai/international-๓๘๕๔๙๑๘๗>

✿ ภูมิรัฐศาสตร์คืออะไร

“ภูมิรัฐศาสตร์” เป็นคำที่ถูกกล่าวถึงกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ด้วยการให้ความหมายและมีความเข้าใจตรงกันบ้าง ผิดแผกกันมากบ้าง น้อยบ้างซึ่งเป็นมาตั้งแต่อดีตแล้ว แม้ในแวดวงนักวิชาการเองก็ตาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

❖ โคลินฟลินต์ (Colin Flint) ได้นิยามว่า

“ภูมิรัฐศาสตร์เป็นการต่อสู้เพื่อควบคุมองคาพยพทางภูมิศาสตร์ ในมิติระหว่างประเทศและมิติโลก เป็นการใช้อองคาพยพทางภูมิศาสตร์เหล่านั้นเพื่อความได้เปรียบทางการเมือง”

❖ บริแทนนิกา (Britannica) เสนอว่า

“ภูมิรัฐศาสตร์เป็นการวิเคราะห์อิทธิพลทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ”

❖ ในขณะที่ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม และ ดร.จักรี ไชยพินิจ ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือ AMIDST THE GEO-POLITICAL CONFLICTS : สมรภูมิพลิกอำนาจโลก ที่ท่านร่วมกันเขียนว่า

“ภูมิรัฐศาสตร์ หมายถึง การศึกษาการเมืองระหว่างประเทศด้วยการให้ความสำคัญกับภูมิศาสตร์ในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแต่ละประเทศ ท่ามกลางพลวัตของการเมืองระหว่างประเทศที่ดำเนินไปนี้ แต่ละประเทศต้องคำนึงถึงคุณลักษณะพื้นฐานของรัฐ ผลประโยชน์แห่งชาติ โอกาสและข้อจำกัด อำนาจและขีดความสามารถ เพื่อสังเคราะห์และประมวลเป็นกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศต่อไป”

ซึ่งผู้เขียนขอยึดความหมายหลังสุดนี้เป็นกรอบและแนวทางในการนำเสนอบทความนี้ ด้วยเห็นว่ามีความชัดเจนและครอบคลุมสาระสำคัญของภูมิรัฐศาสตร์ ช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างประเทศได้อย่างกว้างขวางและชัดเจนในทุกแง่มุมที่สำคัญ

» ความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ในปัจจุบัน

ทุกวันนี้เป็นที่ปรากฏชัดว่าความขัดแย้งระหว่างประเทศกำลังเกิดขึ้นในหลายภูมิภาค ทั้งระหว่างรัฐคู่กรณีและกลุ่มประเทศที่มีพันธมิตรของแต่ละฝ่ายให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง บ้างก็ออกนอกหน้าอย่างไม่สนใจว่าประชาคมโลกจะมีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร โดยมีแนวโน้มว่าจะยืดเยื้อหรืออาจบานปลายเป็นสงครามใหญ่ระดับภูมิภาคหรือระดับโลกต่อไป สาเหตุสำคัญก็คือบทบาทของมหาอำนาจโดยเฉพาะฝ่ายตะวันตก ซึ่งใช้บางประเทศเป็นสมรภูมิทำสงครามตัวแทนกับฝ่ายตรงข้ามของตน สร้างความเดือดร้อนเสียหายเป็นวงกว้างไปทั่วโลก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง

ความขัดแย้งระหว่างประเทศที่รุนแรงถึงขั้นใช้อาวุธอานุภาพสูง
เข้าประหัตประหารกัน กำลังเกิดขึ้นมากมายในหลายพื้นที่ ตัวอย่างเช่น

- **สงครามระหว่างรัสเซียกับยูเครน** ซึ่งเริ่มเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๒๐๒๒ สู้รบกันอย่างต่อเนื่องมานานกว่าสองปีแล้ว ยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงได้เมื่อใด ทั้งที่รัสเซียมีกองทัพที่เข้มแข็งกว่ามาก ทั้งนี้เพราะยูเครนได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากชาติตะวันตก โดยเฉพาะกลุ่มประเทศ NATO สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาลยากที่จะประมาณได้ ทั้งทหารและพลเรือนตายไปนับแสน และอีกนับล้านคนต้องอพยพทั้งถิ่นฐานเพื่อหนีภัยสงครามไปยังประเทศอื่น โดยไม่รู้ว่าจะมีโอกาสคืนสู่มาตุภูมิได้เมื่อใดหรือไม่

- **สงครามระหว่างอิสราเอลกับกลุ่มก่อการร้ายฮามาส จากปาเลสไตน์** ซึ่งระเบิดขึ้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ค.ศ. ๒๐๒๓ โดยฮามาสเป็นฝ่ายบุกแบบสายฟ้าแลบเข้าไปในดินแดนของอิสราเอล ซึ่งกำลังมีเทศกาลเฉลิมฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่ ทำให้มีผู้เสียชีวิตไปราว ๑,๕๐๐ ศพ สร้างความแค้นให้กับฝ่ายอิสราเอลอย่างเหลือประมาณ เพราะไม่เคยสูญเสียเช่นนี้มาก่อน จึงตอบโต้ด้วยการโจมตีอย่างรุนแรงเข้าไปในฉนวนกาซา ทั้งทางอากาศและภาคพื้นดิน เพื่อไล่ล่ากลุ่มฮามาสให้ย่อยยับไป ทำให้มีผู้เสียชีวิตไปแล้วกว่าสองหมื่นราย ส่วนใหญ่เป็นพลเรือนซึ่งมีเด็กรวมอยู่ด้วยมากมาย จำต้องอพยพหนีไปตายเอาดาบหน้าอีกนับแสนคน เกิดภาวะขาดแคลนอาหารและปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพอย่างรุนแรง ความช่วยเหลือจากภายนอกก็ส่งเข้าไปได้อย่างยากลำบาก เพราะการสู้รบติดพันกันอยู่เกือบตลอดเวลา มีการเจรจาหยุดยิงกันบ้างเพียงช่วงสั้น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนการปล่อยตัวประกันและการส่งความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจากภายนอก แต่ก็ไม่ช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้นเท่าใดนัก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแต่ละฝ่ายได้รับการสนับสนุนจากพันธมิตรของตน อาทิ สหรัฐอเมริกาประกาศชัดเจนว่าอยู่ข้างอิสราเอล และให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์บางส่วน

ส่งกำลังทางเรือจำนวนมากเข้าไปในน่านน้ำบริเวณใกล้เคียง เพื่อควบคุมไม่ให้สงครามขยายตัว ในขณะที่ฝ่ายสนับสนุนปาเลสไตน์ก็มีอยู่ไม่น้อย อาทิ กลุ่มอิสบอเราะห์ ในเลบานอน ซึ่งเชื่อกันว่ามีอิหร่านอยู่เบื้องหลัง รวมทั้งกลุ่มก่อการร้ายฮูตี ในประเทศเยเมนด้วย สงครามนี้ยังไม่มีทีท่าว่าจะจบลงง่าย ๆ คงยืดเยื้อไปอีกนานจนยากที่จะคาดการณ์ได้

นอกจากตัวอย่างที่กล่าวถึงแล้ว ยังมีความขัดแย้งอีกหลายกรณีที่ยังไม่ถึงขั้นทำสงครามกันอย่างซึ่งหน้า แต่ก็น่าเป็นห่วงว่าอาจปะทุขึ้นเมื่อใดก็ได้ เช่น ระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ จีนกับไต้หวัน และจีนกับบางประเทศในบริเวณทะเลจีนใต้ ซึ่งมีอเมริกาให้การสนับสนุนเกาหลีใต้และฝ่ายตรงข้ามจีนอย่างชัดเจน ความขัดแย้งเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่าง ๆ เป็นวงกว้างไปทั่วโลก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง แต่ละประเทศอาจได้รับผลร้ายมากน้อยต่างกันไป บ้างก็ได้รับประโยชน์จากการค้าขายอาวุธและน้ำมัน เป็นต้น แต่ก็ไม่คุ้มค่ากันเลยกับความสูญเสียที่ไม่น่าเกิดขึ้นแก่ประชาคมโลก จึงควรที่จะต้องร่วมกันหาทางยับยั้งให้สถานการณ์เบาบางลงเท่าที่อาจทำได้ เพื่อให้โลกนี้น่าอยู่ยิ่งขึ้น

หากพิจารณาในภาพกว้างแล้ว อาจจำแนกประเทศต่าง ๆ ออกได้เป็น ๓ กลุ่มหลัก ตามความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงที่มีต่อกัน ได้แก่ สหรัฐอเมริกาและชาติยุโรปตะวันตก สาธารณรัฐประชาชนจีนร่วมกับรัสเซียและชาติพันธมิตร อีกกลุ่มหนึ่งคือชาติมุสลิมซึ่งนับเป็นตัวแปรสำคัญท่ามกลางภูมิรัฐศาสตร์ในโลกยุคปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ในหนังสือ “สมรภูมิพลิกอำนาจโลก” เปรียบการแบ่งกลุ่มดังกล่าวเสมือน “สามก๊ก” วรรณกรรมอันยิ่งใหญ่ที่รู้จักกันไปทั่ว โดยกลุ่มแรกเทียบได้กับก๊กของโจโฉ กลุ่มที่สองคือก๊กของซุนกวนกับเล่าปี่ และกลุ่มสุดท้ายนับเป็นอีกก๊กหนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในหลายลักษณะในเวทีโลก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคง เป็นที่หมายปองของทั้งสองก๊กแรกอยากให้เป็นพันธมิตรกับฝ่ายตน

ซึ่งในอดีตสหรัฐอเมริกามีความเกี่ยวข้องผูกพันกับก๊ิกนี้อย่างใกล้ชิดในหลายลักษณะ ด้วยเห็นเป็นแหล่งน้ำมันดิบ ยุทธปัจจัยสำคัญในการทำสงคราม แต่ในปัจจุบันอเมริกาสามารถขุดเจาะทั้งแก๊สและน้ำมันจากชั้นหินดาน ที่เรียกว่า Shale Gas และ Shale Oil ได้เป็นปริมาณมหาศาล จึงลดความสนใจแหล่งน้ำมันจากตะวันออกกลางลง ประกอบการมีความขัดแย้งบางประการกับซาอุดีอาระเบียและอิหร่าน เป็นต้น ทำให้ความสัมพันธ์ไม่แนบแน่นดังเดิม ขณะเดียวกันจีนก็เป็นที่ยอมรับของกลุ่มประเทศในโลกมุสลิมเพิ่มขึ้น มีส่วนช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบางประเทศที่เคยมีความขัดแย้งมาก่อน เช่น ซาอุดีอาระเบียกับอิหร่าน ทั้งยังมีการค้าการลงทุนระหว่างกันมากขึ้นด้วย จึงสร้างความขัดเคืองใจให้อเมริกาเป็นเป็นอย่างมาก แต่ก็ทำอะไรไม่ได้มากนัก เพราะเป็นความพึงพอใจของก๊ิกที่สามเอง

❀ ความขัดแย้งของภูมิรัฐศาสตร์แบบสามก๊ิกของมหาอำนาจ

ทุกวันนี้ก๊ิกต่าง ๆ อันประกอบด้วย ก๊ิกของชาติยุโรปตะวันตกซึ่งนำโดยสหรัฐอเมริกา ก๊ิกจีน-รัสเซียและประเทศพันธมิตร และก๊ิกแห่งโลกมุสลิม กำลังจับอาวุธเข้าทำห้ำหั่นกันอย่างเข้มข้น สลับกันคุมเชิงในบางพื้นที่เพื่อหาจังหวะช่วงชิงความได้เปรียบ เกิดพื้นที่แนวปะทะขึ้นหลายแห่งระหว่างมหาอำนาจและพันธมิตรของทั้งสามก๊ิก

การให้ความสำคัญเชิงอำนาจเกี่ยวกับ**สมุทธานภาพ** (sea power) ที่นำเสนอโดย Alfred Thayer Mahan **ดินแดนใจกลาง** (mainland หรือ heartland) อันเป็นแนวคิดของ Halford John Mackinder และ**ดินแดนริมขอบ** (Rimland) ข้อเสนอของ Nicholas John Spykman ยังคงเป็นหลักคิดทางยุทธศาสตร์ที่ยอมรับอยู่ในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในชาติมหาอำนาจ แต่ละปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้มีความหมายต่อชาติต่าง ๆ ไม่เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของชาติหนึ่ง ๆ และรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นสำคัญ โดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุน

สหรัฐอเมริกายึดแนวคิดของ Mahan ที่นำเสนอไว้ว่า “ผู้ใดก็ตามที่สามารถครอบครองพื้นที่ทางทะเลได้ ผู้นั้นย่อมสามารถครองโลกได้” “ทำให้สหรัฐฯ ออกไปตั้งฐานทัพอยู่ในทำเลที่ตั้งทางยุทธศาสตร์ต่าง ๆ รอบโลกมากกว่า ๘๐๐ แห่ง และพัฒนาไปสู่กองบัญชาการภาคพื้นต่าง ๆ รอบโลก ๖ กองบัญชาการ โดยมีบุคลากรในสายงานกลาโหมและความมั่นคงประจำการมากกว่า ๑.๔ ล้านคนทั่วโลก” (หนังสือ AMIDST THE GEO-POLITICAL CONFLICTS : สมรภูมิพลิกอำนาจโลก)

ในขณะที่สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นประเทศที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่บนแผ่นดิน รวมทั้งมีดินแดนอยู่ในทะเลเป็นบริเวณกว้างด้วย จึงให้ความสำคัญทั้งในเรื่องของ ดินแดนใจกลาง ดินแดนริมขอบ และสมุทรภาพ โดยสร้างมหายุทธศาสตร์ความริเริ่มแถบและเส้นทางขึ้น เริ่มต้นมากกว่า ๑๐ ปีแล้ว และมีแนวโน้มเป็นไปด้วยดี

❀ ผลกระทบที่สำคัญจากความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ต่อประชาคมโลก

คงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ประเทศต่าง ๆ ทุกวันนี้มีความเชื่อมโยงกันทั่วโลก อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยพื้นฐานหลายประการ อาทิ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุค ๔.๐ ซึ่งมีระบบ Digital Technology และ Internet เป็นองค์ประกอบสำคัญ สร้างนวัตกรรมอันหลากหลายขึ้น ทำงานแทนคนมากขึ้นทุกขณะ การสื่อสารกับคมนาคมก็ก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง ช่วยให้คนเราสามารถติดต่อกันได้เกือบทุกที่ทุกเวลาด้วยอัตราความเร็วสูงมาก ทั้งในรูปแบบของเสียง อักษร ภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหวมีส่วนส่งเสริมอย่างสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในด้านการค้าการลงทุน การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล และการโจมตีกันในระยะไกล ด้วยอาวุธที่มีอำนาจการทำลายล้างสูง เป็นต้น เมื่อมีการสู้รบกันไม่ว่าระหว่างประเทศใด ย่อมส่งผลกระทบไปยังประเทศอื่น ๆ ด้วย การขนส่งสินค้าระหว่างกันมักมีข้อจำกัดมากขึ้น โดยเฉพาะทางเรือซึ่งเป็นเส้นทางหลักในการค้าขายระหว่างประเทศ ต้นทุนที่สูงขึ้นจากราคาเชื้อเพลิงและ

ค่าประกันภัยในสถานการณ์ไม่ปกติ ทำให้ราคาสินค้าและบริการเพิ่มสูงตามไป ส่งผลให้ค่าครองชีพและเงินเฟ้อสูงขึ้นด้วย **ผู้ที่มีความขาดแคลนอยู่แล้วก็ตกทุกข์ได้ยากมากขึ้นกว่าเดิมอย่างแน่นอน**

สำหรับประเทศที่เป็นคู่สงครามนั้น กรณีระหว่างรัสเซียกับยูเครน และอิสราเอลกับกลุ่มฮามาสจากปาเลสไตน์ คงให้คำตอบที่ชัดเจนถึงความโหดร้ายของสงคราม ซึ่งชาตินิโอมานาและทุกประเทศก็รู้และเข้าใจดี จึงพยายามหลีกเลี่ยงการสู้รบกันโดยตรงในแผ่นดินตนเอง ใช้ประเทศอื่นเป็นสมรภูมิทำสงครามตัวแทนเพื่อผลประโยชน์ของตน อันเป็นวิธีที่นิโอมานาในยุคสงครามเย็นใช้อย่างกว้างขวาง สร้างความพินาศย่อยยับให้แก่ชาติที่ตกเป็นเหยื่อ รายแล้วรายเล่า

✿ โอกาสที่ความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์จะลดความรุนแรงลง

นับเป็นเรื่องที่หวังได้ค่อนข้างยาก เพราะแต่ละกรณีมีความสลับซับซ้อนมาก บางก็มีปัจจัยทางประวัติศาสตร์เป็นรากเหง้าฝังลึกอยู่ สู้รบกันมาเป็นสิบเป็นร้อยปีโอกาสที่จะหันหน้าเข้าเจรจาเพื่อหาจุดประนีประนอมกันแทบมองไม่เห็น อีกตัวแปรหนึ่งซึ่งมีความสำคัญยิ่งก็คือ บทบาทของชาตินิโอมานาที่อยู่เบื้องหลังความขัดแย้งต่าง ๆ รวมทั้งเหล่าพันธมิตรของคู่กรณีแต่ละฝ่ายด้วย หากผลร้ายไม่สะท้อนย้อนกลับมายังชาติตนอย่างรุนแรงเกินที่จะรับไหว ก็คงคอยเดิมเชื้อไฟให้เกิดการสู้รบกันต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเป็นผู้จัดระเบียบโลกของตน ทั้งที่เริ่มรู้ชัดขึ้นบ้างแล้วว่าคงไม่ง่ายเช่นที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อที่ว่าทุกปัญหาย่อมมีทางแก้ไข ไม่ว่าจะมีความยุ่งยากซับซ้อนซ่อนเงื่อนเพียงใด หากผู้เกี่ยวข้องมีปัญญา สัมมาทิฐิ มองเห็นมหันตภัยร่วมกันที่จะเกิดแก่มวลมนุษยชาติในอนาคตอันไม่ไกลนัก รู้ชัดว่าภัยจากธรรมชาติที่ทวีปรีตเพราะน้ำมีมนุษยภัยที่จะรับไหวยิ่งขึ้นทุกที จึงไม่ควรเพิ่มความทุกข์ยากให้แก่กันในปัญหาที่เสี่ยงได้ พลังของคน

ในแต่ละชาติคือตัวแปรที่มีความสำคัญสูง โดยเฉพาะในซีกที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย หากคนส่วนใหญ่เห็นว่าผู้นำประเทศกำลังใช้นโยบายที่ผิดพลาด ก็รวมตัวกันประท้วงอย่างจริงจัง อาจหยุดยั้งความสูญเสียจากสงครามได้ เช่นในกรณีของสงครามเวียดนามและอัฟกานิสถาน เราควรช่วยกันสร้างความหวังที่จะเห็นปรากฏการณ์ทำนองนั้นเกิดขึ้นอีก เชื่อว่าความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์ที่กำลังเกิดอย่างกระจัดกระจายในหลายพื้นที่นี้ จะค่อย ๆ บรรเทาเบาบางลง ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรูปแบบใหม่ที่เป็นไปในทิศทางที่สร้างสรรค์ เข้าใจและจริงใจต่อกันมากกว่าที่ผ่านมา

✿ ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยควรเป็นเช่นไร

ไทยเราแม้จะเป็นเพียงประเทศเล็ก ๆ มีประชากรไม่ถึงร้อยละ ๑ ของประชากรโลก แต่เมื่อคำนึงถึงความเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียน ซึ่งมีประชากรรวมราว ๖๓๘ ล้านคน มากเป็นอันดับ ๓ รองจากอินเดียและจีน ทั้งยังมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ แรงงานจำนวนมาก รวมทั้งมีกำลังซื้อค่อนข้างสูง ข้อเด่นอีกประการหนึ่งก็คือ อาเซียนมีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ในตำแหน่งที่มีความสำคัญสูงทางด้านยุทธศาสตร์ในระดับโลก กั้นกลางระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกกับมหาสมุทรอินเดีย มีช่องแคบมะละกาเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าที่มีเรือแล่นผ่านเป็นจำนวนมาก

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นส่งเสริมให้อาเซียนมีความสำคัญสูงในสายตาประชาคมโลก โดยเฉพาะชาติมหาอำนาจ ทั้งสองฝ่ายต่างอยากมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาคมนี้ ไทยและชาติสมาชิกอื่นจึงได้รับผลดีตามไปด้วย มีอำนาจต่อรองสูงขึ้นในการเจรจาทำความตกลงกับประเทศต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็มีความยากลำบากในการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความเป็นเอกภาพของอาเซียนคือเกราะกำบังที่ดีสำหรับทุกชาติสมาชิก และเป็นเรื่องที่ควรคำนึงในการจัดทำยุทธศาสตร์ของชาติ

สำหรับไทยเรานั้น ดร.ปิติ ศรีแสงนาม และดร.จักรี ไซยพิณิจ ได้นำเสนอแนวทางการจัดทำยุทธศาสตร์ไว้ในหนังสือ THE GEO-POLITICAL CONFLICTS : สมรภูมิพลิกอำนาจโลก ที่ท่านร่วมกันเขียนเมื่อไม่นานมานี้ พอสรุปสาระสำคัญตามที่ท่านจำแนกไว้เป็น ๑๐ กรณี ดังต่อไปนี้

➤ ๑. ทักษะคิดใหม่ต่อการต่างประเทศ (new global mindset)

เราควรสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้คนไทยตระหนักว่า ประเทศไทยไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว เราต้องพึ่งพาอาศัยอยู่ในประชาคมโลก การต่างประเทศเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากการที่สหรัฐฯ เคยเป็นขั้วมหาอำนาจเดี่ยว (unipolarity) สู่สภาวะโลกหลายขั้ว (multi-polarity) ประเทศกำลังพัฒนาจะมีบทบาทมากยิ่งขึ้น ในการกำหนดกติกาต่าง ๆ ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเด็นเศรษฐกิจ

หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้เรื่องดังกล่าว ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลฯ รวมทั้งสื่อต่าง ๆ ที่เข้าถึงประชาชนจำนวนมาก องค์กรเหล่านี้ควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการสร้างทัศนคติต่อโลกที่เปิดกว้าง (global mindset) ที่มุ่งเน้นเรื่องความสำคัญของการต่างประเทศ ส่งเสริมให้คนไทยออกไปแสวงหาโอกาสนอกประเทศมากขึ้น มีฐานคิดที่เห็นว่าเรื่องของโลก เรื่องของภูมิภาค คือเรื่องของเรา อันเป็นฐานคิดสำคัญที่ผลักดันไทยให้กลายเป็นมหาอำนาจขนาดกลางในเวทีโลก (middle-power)

➤ ๒. แนวคิดไม่เลือกข้าง แต่ก็ไม่เลื่อนไหล ไร้จุดยืน (strategic hedging)

ไทยกำลังเข้าสู่สถานการณ์ที่จะถูกกดดันให้เลือกข้าง ระหว่างมหาอำนาจเก่าคืออเมริกาและพันธมิตรในยุโรปตะวันตก กับมหาอำนาจใหม่

คือจีนกับพันธมิตรในซีกโลกตะวันออก เราต้องทำให้ประชาชนเข้าใจถูกต้องตรงกันว่าประเทศไทยจะเลือกข้างอยู่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น คือการรักษาผลประโยชน์ของไทย เราต้องประกาศจุดยืนการสื่อสารทางยุทธศาสตร์ผ่านทุกช่องทางในเวทีโลกให้รับรู้โดยทั่วกัน ผู้ที่ต้องรับบทบาทรำในเรื่องนี้คือ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และบุคคลสำคัญของรัฐบาลทุกคน ต้องมีจุดยืนไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งสื่อสารอย่างชัดเจนให้ภาคเอกชนและประชาชนทุกภาคส่วนได้รับรู้

การสนับสนุนการดำเนินนโยบายกับประเทศใด ๆ ต้องทำอย่างมีหลักการ ยึดมั่นกฎกรอบของสหประชาชาติ เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ รวมทั้งหลักการของประชาคมอาเซียน เช่น การไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน การดำเนินนโยบายการต่างประเทศ ไทยต้องมีจุดยืนและมีหลักพึง คือการรักษาผลประโยชน์ของชาติโดยไม่เลือกข้าง พร้อมทำงานกับทุกฝ่าย และเป็นที่ยอมรับของสากล

การกำหนดผลประโยชน์แห่งชาตินั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง ควรหาช่องทางที่เปิดโอกาสให้ตัวแทนจากทุกภาคส่วนของประเทศมีส่วนร่วมกันคิดอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อกำหนดให้ชัดเจนว่าผลประโยชน์ของไทยในแต่ละมิติอยู่ที่ใด และเราสมควรจะกำหนดยุทธศาสตร์การต่างประเทศที่มีจุดยืนเพื่อป้องกันความเสี่ยงเชิงกลยุทธ์อย่างไร

➤ ๓. กำหนดเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน (precisely define national interest)

โดยเริ่มจากการสร้างประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อให้รับรู้ทั่วกันว่า ผลประโยชน์แห่งชาติในแต่ละมิติคืออะไร อย่างน้อยใน ๖ มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การเมือง และความมั่นคง การรักษาผลประโยชน์เหล่านี้ในเวทีนานาชาติ ไทยต้องรู้ว่าควรดำเนินนโยบายในแต่ละประเด็นร่วมกับประเทศใด และใช้ประเทศใด

เป็นตัวถ่วงดุล ในด้านการดำเนินนโยบายทางการทูต การที่ผู้นำหรือเจ้าหน้าที่ในทุกระดับพบกัน จะมีใช่เพียงการพบปะหารือตามพิธีการทูต เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีเท่านั้น ควรมีการเจรจาต่อรองเพื่อรักษาสผลประโยชน์ของชาติก่อนการพบปะเยี่ยมเยือนในทุกโอกาส โดยก่อนการพบกันตัวแทนจากทุกที่ที่เกี่ยวข้องของไทย ต้องเตรียมการล่วงหน้า โดยการศึกษาข้อมูล และวิเคราะห์ให้เห็นชัดว่า **อะไรคือสิ่งที่เราต้องการเรียกร้องจากการเจรจากับเขา (request list) และอะไรคือสิ่งที่เราสามารถยอมมอบให้เขาได้ (offer list) หากเขามอบสิ่งที่เราร้องขอให้** คือยึดหลัก “ต่างตอบแทนอย่างสมเหตุสมผล” นั่นเอง หากเป็นไปได้เราต้องรู้ให้ละเอียดไปจนถึงจุดตายที่ฝ่ายเราจะสามารถบีบคู่เจรจาเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองได้

สำหรับภาคเอกชน การกำหนดเป้าหมายทางยุทธศาสตร์อย่างชัดเจนเป็นเรื่องจำเป็น เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันว่า การต่างประเทศของตนเกิดขึ้นและดำเนินต่อไปเพื่อเป้าหมายใด เส้นทางไปสู่เป้าหมายอาจมีหลายแนวทางปฏิบัติ แต่เมื่อความชัดเจนในเป้าหมายแล้ว การกำหนดเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ (strategic means) ซึ่งมักจะประกอบด้วย คน เงิน เวลา และองค์ความรู้ ก็จะมี ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การเลือกหนทางปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุดในสถานการณ์หนึ่ง ๆ

➤ ๔. อาเซียนคืออำนาจต่อรอง (ASEAN is a bargaining power)

อาเซียนนับเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่มีความเข้มแข็งมั่นคงสูงในสายตาประชาคมโลก ก่อกำเนิดขึ้นในวันที่ ๘ สิงหาคม ค.ศ.๑๙๖๗ ตามปฏิญญากรุงเทพ ซึ่งไทยมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาโดยตลอด ปัจจุบันนี้อาเซียนมีศักยภาพสูงในด้านต่าง ๆ หลายประการ ดังที่ได้กล่าวถึงไว้แล้ว ทำให้มีอำนาจต่อรองสูงในการดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศ มีความเป็นเอกภาพในระดับที่ดี ความขัดแย้งระหว่างชาติสมาชิกโดยรวมมีไม่มากนัก **ไทยจึงควรยึดอาเซียนเป็นหลัก** พึ่งในการดำเนินนโยบายด้านการต่างประเทศ

เสาหลักของความร่วมมือภายในอาเซียนที่ไทยสมควรมีบทบาท คือ มิติสังคมวัฒนธรรม เพราะเป็นเรื่องที่ทุกประเทศสมาชิกมีความเห็นไปในทางเดียวกัน เน้นการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ผ่านมิติต่าง ๆ อาทิ เรื่องแรงงาน เด็ก สตรี กลุ่มความหลากหลาย ทั้งด้านการศึกษา การกีฬา การพัฒนาชนบท การลดความยากจน และพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม ในด้านเศรษฐกิจไทยต้องเร่งสร้างบทบาทเชิงรุกในการบูรณาการเศรษฐกิจระดับภูมิภาค เพื่อสร้างหลักประกันว่า ไทยจะยังได้รับประโยชน์ต่อไปจากการเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่า ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ การมีแนวคิดและหนทางปฏิบัติเช่นนี้ ย่อมช่วยเสริมความแข็งแกร่งภายในให้แก่อาเซียนและประเทศสมาชิก ทำให้มีอำนาจต่อรองสูงในเวทีโลกตามไปด้วย

➤ ๕. อาเซียนว่าสำคัญแล้ว เพื่อนบ้านรื้อติดกันสำคัญยิ่งกว่า (neighboring countries first)

ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีเขตแดนติดกับไทย ได้แก่ เมียนมา สปป.ลาว กัมพูชา และมาเลเซีย ซึ่งเราจำเป็นต้องพึ่งพากันในหลายมิติ เช่น การค้าทั้งระหว่างประเทศและชายแดน การลงทุน การท่องเที่ยว แรงงาน และพลังงาน ในด้านความมั่นคงแม้จะยึดหลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงและยืดเยื้อขึ้นในประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกัน ไทยย่อมได้รับผลกระทบด้วย เช่น การอพยพหนีภัยเข้ามาในดินแดนเรา และการค้าชายแดนที่อาจเกิดการสะดุดหยุดชะงักลง หรือในกรณีที่เกิดความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ซึ่งผู้ก่อความไม่สงบบางส่วนอาจหลบซ่อนอยู่ในประเทศมาเลเซีย เราจำเป็นต้องพึ่งพาความร่วมมือจากเพื่อนบ้านในการเป็นตัวกลางช่วยเจรจาทางออก ซึ่งทั้งสองกรณีนี้ไทยได้ใช้วิธีการทูตแบบเงียบ (quiet diplomacy) ในการสร้างความเข้าใจกับฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยมีได้เปิดเผยสู่สาธารณะทั้งหมด ซึ่งน่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่เหมาะสมแล้วในสถานการณ์เช่นนี้

➤ ๖. นโยบายต่อมหาอำนาจใกล้บ้าน (Keep distance among nearby superpowers)

“มหาอำนาจเปรียบเสมือนกองไฟขนาดใหญ่ ที่เมื่ออยู่ใกล้เกินไป ก็ถูกแผดเผา ขณะที่หากไกลเกินไปก็มีอันตรายและหนาวเหน็บ” การหาความพอดีในเรื่องที่แม้จะไม่ง่ายแต่ก็จำเป็นต้องทำให้ได้ มหาอำนาจที่อยู่ใกล้เรามากที่สุด คือ จีนและอินเดีย ทั้งสองประเทศมีประชากรกว่า ๑.๔ พันล้านคน เป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจ (GDP:PPP) ใหญ่เป็นอันดับ ๑ และ ๓ ของโลก โอกาสและความท้าทายทั้งในมิติเศรษฐกิจและความมั่นคงระหว่างไทย จีน และอินเดีย จึงมีมหาศาล

ทำเลที่ตั้งของไทยอยู่ที่จุดกึ่งกลางระหว่างอ่าวเบงกอล ซึ่งเป็นเขตที่อินเดียมีอิทธิพลกับทะเลจีนใต้ที่มีอิทธิพลของจีนแผ่กว้างอยู่ ความใกล้ชิดทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา เชื้อชาติ สายเลือด ตลอดทั้งประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ไม่ว่าคนไทยจะรู้สึกรัก เกลียด หรือเฉย ๆ เราต้องเผื่อระวังและพยายามทำความเข้าใจโดยปราศจากอคติ ต่อแนวทางการดำเนินนโยบายการต่างประเทศ และนโยบายทางเศรษฐกิจกับทั้งสองประเทศนี้

เรื่องเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการคือ การสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องกับเรื่องที่เราเคยรู้สึกในแง่ลบกับเขา เช่น คิดว่าแขกเป็นคนมีเล่ห์เหลี่ยมไว้ใจไม่ได้ จนเกิดคำเสียสติที่ว่า “เจอแขกกับเจอเงู ให้ตีแขกก่อน” หรือความเชื่อเกี่ยวกับ “จีนเทาหรือกลุ่มมิจฉาชีพชาวจีน” ที่เข้ามาหากินอย่างผิดกฎหมายบ้านเรา เรื่องเช่นนี้แม้จะมีความจริงอยู่บ้าง แต่ก็คงเป็นเพียงคนกลุ่มเล็ก ๆ **ไม่ควรเหมารวมว่าเป็นนิสัยใจคอของคนส่วนใหญ่ในชาตินั้น ๆ** เมื่อรู้จักแยกแยะอย่างเหมาะสม การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็จะดำเนินไปด้วยดี เกิดประโยชน์ร่วมแก่ทุกฝ่าย

➤ ๗. ยุทธศาสตร์การเจรจาความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (economic cooperation strategy)

ท่ามกลางสถานการณ์สงครามการค้า และสงครามเทคโนโลยีระหว่างสองมหาอำนาจซึ่งสหรัฐฯ มักเป็นฝ่ายเริ่มก่อน จีนก็ตอบโต้ได้ตามสมควร ฝ่ายแรกมีเป้าหมายหลักให้จีนออกจากห่วงโซ่อุปทานของโลก จีนก็ใช้วิธีสร้างความร่วมมือกับพันธมิตร ลดการใช้เงินดอลลาร์ เพื่อตัดกำลังสหรัฐฯ ก่อให้เกิดความตึงเครียดเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยยังไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลงได้เมื่อใด ส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อประเทศที่มีได้เป็นคู่ขัดแย้งด้วย สถานการณ์ที่จะได้เห็นการแตกตัวของห่วงโซ่อุปทานระดับนานาชาติ หรือการลดความเสี่ยงจากการพึ่งพากันทางเศรษฐกิจของมหาอำนาจจะเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

เพื่อการสร้างแต้มต่อทางการค้าการลงทุน และเป็นหลักประกันว่าไทยยังสามารถอยู่ในห่วงโซ่อุปทานได้ต่อไป ไทยจึงต้องจัดลำดับความสำคัญและเจรจาเกี่ยวกับกรอบการค้าเสรี รวมถึงต้องปฏิรูปกฎหมายภายในประเทศเพื่อให้สามารถไปเจรจาได้ โดยที่ภายในประเทศของเราต้องมีมาตรฐานสูงเช่นกัน

การเจรจาในเรื่องนี้ควรจำแนกประเทศต่าง ๆ ออกเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อมโยงกัน อาทิ กลุ่มประเทศที่มีมาตรฐานการเจรจาการค้าที่สูง เช่น สหรัฐฯ และสหภาพยุโรป กลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ และกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดโดยเฉพาะประเทศในโลกลดสัณฐาน และในทวีปแอฟริกา ซึ่งจะเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกในอนาคต เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์เป็นจำนวนมาก และเป็นตลาดใหญ่ที่มีศักยภาพสูง กลุ่มประเทศที่รวมตัวกันด้วยเหตุผลทางภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ โดยเรียกตัวเองว่าเป็นการรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจและมีได้กล่าวถึงการเปิดเสรีทางการค้า แต่พยายามร่วมกันกำหนดกฎกติกาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติที่หลากหลาย เช่น

กลุ่มองค์กรความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ และกรอบความร่วมมือเศรษฐกิจอินโด-แปซิฟิก อีกกลุ่มหนึ่งคือ ประเทศไทยมีข้อตกลงทางการค้าเสรีอยู่แล้ว เราต้องทบทวนหรือเดินหน้าเพื่อผูกพันการบูรณาการระบบเศรษฐกิจเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประชาคมอาเซียน อินเดีย จีน อาเซียน+3 และ Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)

การจำแนกประเทศต่าง ๆ ออกเป็น ๔ กลุ่มดังกล่าว ช่วยให้ไทยสามารถกำหนดรูปแบบและแนวทางในการเจรจาความร่วมมือทางเศรษฐกิจได้เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เราได้รับผลประโยชน์มากยิ่งขึ้น

➤ ๘. นโยบายต่อวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

(Policy against climate crisis)

นอกจากการมองมิติการต่างประเทศในขอบเขตภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่แล้ว การมองในมิติข้ามช่วงเวลาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เวลากลายเป็นข้อจำกัดสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่กำลังกลายเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นทุกทีสำหรับชาวโลก ไทยจำเป็นต้องมีบทบาทแข่งขันมากยิ่งขึ้นในการเดินหมากเพื่อสู่เป้าหมายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ ในฐานะที่ไทยเป็นภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเป็นผู้ริเริ่มผลักดันแนวคิด Bio-Circular-Green Economy (BCG) ทั้งยังเป็นประเทศที่มีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมในเวทีประชาคมอาเซียนมาโดยตลอด ไทยจึงควรมีบทบาทนำในภูมิภาคมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน และหาพันธมิตรที่เป็นประชาคมนานาชาติและภาคเอกชน โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติที่เน้นแนวคิด Environment Social- Governance (ESG) เพื่อขอความสนับสนุนเงินทุนและองค์ความรู้สำหรับการแก้ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม

➤ ๙. นโยบายต่อวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม
(policy on science, technology and innovation)

นวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์ควบคู่กับนวัตกรรมทางสังคม คือพลังขับเคลื่อนหลักที่จะทำให้ไทยสามารถเดินหน้าพัฒนาตนเอง และนำพาประเทศให้หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง

เทคโนโลยีสำคัญที่ไทยต้องเร่งสร้างทรัพยากรบุคคลให้รู้เท่าทัน ได้แก่ เทคโนโลยีควอนตัม พลังงานทางเลือกและการจัดเก็บพลังงาน วัสดุศาสตร์โดยเฉพาะเคมีชีวภาพ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และหุ่นยนต์ เทคโนโลยีโทรคมนาคมหลังยุคที่ ๕ (Post 5G) และเทคโนโลยีอวกาศ เทคโนโลยีเหล่านี้ นับเป็นจุดศูนย์กลางความขัดแย้งในมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐฯ กับจีน

เนื่องจากประเทศไทยไม่สามารถสร้างเทคโนโลยีเหล่านี้ได้เอง ตั้งแต่ระดับการวิจัยพื้นฐาน การสร้างพันธมิตรกับประเทศที่หลากหลาย โดยเฉพาะ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น และเกาหลี จะเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับประเทศไทย เนื่องจากเป็นตลาดวิชาการใหม่ที่มีศักยภาพสูง มีทุนการศึกษาจำนวนมาก รวมทั้งมีนโยบายค่อนข้างชัดเจนในการสนับสนุนให้ผู้รับทุนการศึกษากลับไปยังประเทศของตนเอง เพื่อเป็นสะพานเชื่อมโยงการถ่ายทอดเทคโนโลยีและสร้างความสัมพันธ์ในมิติอื่น ๆ กับประเทศของตน การสนับสนุนให้บุคลากรของเราไปศึกษาในกลุ่มประเทศเหล่านี้ นับเป็นการลงทุนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่คุ้มค่าสำหรับไทย

➤ ๑๐. นโยบายเพื่อเสริมสร้างจุดแข็งจากภายในของประเทศไทยในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (“Thainess” is the key)

ทุกวันนี้ในสังคมไทยกำลังตื่นตัวกับคำว่า “ซอฟต์เพาเวอร์” (soft power) โดยเฉพาะในหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งพรรคเพื่อไทยที่เป็นแกนนำรัฐบาลถือเป็นนโยบายสำคัญสูงมาก มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อส่งเสริม

เรื่องนี้ ตั้งโครงการ OFOS (One Family One Soft Power) มีแผนใช้จ่ายเงินโดยรวมนับพันล้านบาท ทั้งที่ยังมีความไม่ชัดเจนว่าเราเข้าใจความหมายของ soft power ถูกต้องตรงกันมากน้อยเพียงใด คล้ายจะเห็นคล้ายตามกันเป็นส่วนใหญ่ในพลังของปัจจัยนี้ ถือเป็นจุดแข็งที่สำคัญของไทยสามารถสร้างประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและเสริมเกียรติภูมิของชาติในเวทีประชาคมโลก เป็นต้น ให้กับประเทศเราได้อย่างมหาศาลโดยไม่ต้องลงทุนมากนัก

แม้จะยังหาคำนิยามที่เห็นพ้องต้องกันได้ไม่ชัดเจนนัก แต่คนไทยส่วนใหญ่จะยอมรับร่วมกันว่าไทย มีความโดดเด่นอย่างน้อยใน ๕ เรื่อง ได้แก่ อาหาร (Food) งานประเพณี (Festival) ศิลปะการต่อสู้แบบมวยไทย (Fighting) ภาพยนตร์ (Films) และแฟชั่น (Fashion) เรียกกรวมย่อ ๆ ว่า 5F โดยคล้ายจะเหมารวมเอาว่า เหล่านี้คือ soft power ของไทย ซึ่งก็ไม่น่าจะเสียหายอะไรหากมีความเข้าใจตรงกันเช่นนั้น แต่การเข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำนี้นั้นเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะนำไปพัฒนา ต่อ ยอด รวมทั้งการกำหนดแนวทางใช้ประโยชน์ให้เกิดผลดีอย่างเต็มที่ในระยะยาว

ความหมายของ soft power ที่ยอมรับกันทั่วไปในสากลก็คือ การมีพลังดึงดูดใจผู้อื่นหรือชาติอื่นให้มีความเชื่อถือศรัทธาและนิยมชมชอบในความเป็นเรา ซึ่งมีส่วนช่วยให้สามารถแสวงหาความร่วมมือระหว่างกัน และบรรลุข้อตกลงตามที่เรที่ตั้งเป้าประสงค์ไว้ได้อย่างไม่ยากเย็นนัก โดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลังอำนาจที่เป็น hard power เข้ายึดดันอีกฝ่ายหนึ่งอะไรทำนองนั้น

สำหรับแนวทางในการใช้ soft power เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงอย่างสมบูรณ์แก่ประเทศหนึ่ง ๆ นั้น ดร.ปิติ ศรีแสงนาม และ ดร.จักรี ไซยพิณิจ ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ AMIDST THE GEO-POLITICAL CONFLICTS : สมรภูมิพลิกอำนาจโลก ที่ท่านร่วมกันเขียน พอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๒ ประการแรก พึงตระหนักว่า “ไม่มีประเทศไหน รัฐไหน หรือประชาชนของชาติใดในโลกที่ต้องการอยู่ใต้อำนาจของชาติอื่น ไม่ว่าจะเป็นแสนยานุภาพ (hard power) หรือ ซอฟต์เพาเวอร์ก็ตาม”

๓ ประการที่สอง “การใช้อำนาจต้องมีเป้าหมายชัดเจนว่า เราจะได้ประโยชน์ใดเมื่อประเทศอื่น ๆ รัฐอื่น ๆ อยู่ภายใต้อำนาจของเรา อาจเป็นอำนาจทางสังคมวัฒนธรรมที่ทำให้เราได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้ สร้างความนิยมชมชอบ สร้างตำแหน่งแห่งที่ในโลก”

๔ ประการที่สาม “เรื่องซอฟต์เพาเวอร์คือสิ่งที่ทุกประเทศต้องการ แต่กลับไม่ต้องการให้ตนเองตกอยู่ภายใต้อำนาจของผู้อื่น”

๕ ประการที่สี่ “เราต้องไม่สับสนระหว่างการสร้างซอฟต์เพาเวอร์ที่ทำให้เราได้ประโยชน์ กับ เพียงแต่เรานำเสนอความภาคภูมิใจของชาติ (prestige of the nations) ให้ประชาคมโลกรู้จัก โดยมีได้มียุทธศาสตร์ว่า เผยแพร่ออกไปแล้วเราจะได้ประโยชน์และใช้ประโยชน์จากจุดแข็งของสังคมและวัฒนธรรมเหล่านั้นอย่างไร”

๖ ประการสุดท้าย “ไทยมีจุดแข็งมากมาย ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม อาหาร ประเพณี งานเทศกาล ประวัติศาสตร์ สิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม กีฬา งานศิลปะ ภาพยนตร์ เพลง ฯลฯ แต่เราต้องเลิกเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า ซอฟต์เพาเวอร์ เพราะไม่มีใครชอบตกอยู่ภายใต้อำนาจของประเทศอื่น”

ทั้งนี้นักวิชาการทั้งสองท่านได้เสนอแนวคิดในการกำหนดยุทธศาสตร์ส่งเสริมความเป็นไทย โดยเห็นด้วยกับการที่มีผู้เริ่มใช้คำว่า Thainess หรือ Thailand Only ในต่างประเทศ กับกลุ่มเป้าหมายที่ถูกต้องและหวังผลได้ โดยเฉพาะกับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุดในประชาคมอาเซียน โลกมุสลิม และทวีปแอฟริกาใต้ เป็นกลุ่มที่น่าสนใจที่สุด เนื่องจากล้วนเป็นประเทศและพลเมืองที่มีภาพจำดีกับสินค้า-บริการของไทยและคนไทย

ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการจัดทำยุทธศาสตร์ของไทยท่ามกลางความขัดแย้งทางภูมิรัฐศาสตร์อันหลากหลายตามที่นำเสนอนี้ ผู้เขียนมั่นใจว่าผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องของไทยสามารถนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายการสร้างเสริมความเข้มแข็งในด้านต่าง ๆ ให้แก่ประเทศได้อย่างแน่นอน เพราะผ่านการค้นคว้า ศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ อย่างละเอียดรอบคอบ โดยนักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์สูงทำงานด้านนี้มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน คือ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม และ ดร.จักรี ไชยพินิจ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง AMIDST THE GEO-POLITICAL CONFLICTS: สมรภูมิพลิกอำนาจโลก ซึ่งเพิ่งออกสู่ตลาดเมื่อไม่นานมานี้ เปี่ยมด้วยเนื้อหาสาระที่น่ารู้ยิ่งมากมาย จึงใคร่ขอขอบคุณท่านทั้งสองไว้ ณ ที่นี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความนี้จะมีส่วนรังสรรค์ประโยชน์พอสมควร แก่ผู้ที่สนใจหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้อง ทั้งในเชิงวิชาการและการนำไปใช้งานจริงตามโอกาสที่เหมาะสมต่อไป
